

Johdanto

*Matkamuistotyöryhmä
Tuija Hautala-Hirvioja, Lapin yliopisto
Hanna Kyläniemi, Lapin maakuntamuseon johtaja
Maija Mäkikalli, Turun yliopisto
Heidi Pietarinen, Lapin yliopisto*

Abstract

The Faculty of Arts and Design at the University of Lapland in Rovaniemi Finland, and the Regional Museum of Lapland organized an international conference *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object* with the support of the Finnish Cultural Foundation. The reason for organizing the conference was the observation that there is very few research on souvenirs in Finland. There are many souvenirs related to Lapland tourism in the collection of the museums, especially in the Regional Museum of Lapland. The conference was originally supposed to be in Rovaniemi in April 2020, but due to the Covid-19 pandemic, it was postponed for one year. In the end, the conference was held online from 22 April to 23 April 2021. The conference was well received and there were about 120 participants. The conference included five keynote presentations and nine inspiring and versatile parallel sessions (c.f. Karikko in this issue). Souvenirs proved to be diverse and contain many meanings. The articles of this publication are associated with the conference.

Johdanto

Matkailututkimus-lehden teemanumero pohjautuu keväällä 2021 Rovaniemellä järjestettyyn kansainväliseen konferenssiin *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object*. Konferenssi sai alkunsa havainnostamme, että vaikka matkamuistot ja matkamuistoesineet ovat merkittävä osa matkailukulttuuria ja matkailuteollisuutta, ja niillä on pitkä kiehtova historiansa, niitä on tutkittu yllättävän vähän Suomessa. Rovaniemellä sijaitseva Lapin maakuntamuseo on jo 1980-luvulta lähtien erikoistunut Lapin matkailuun, erityisesti Lapin matkamuistojen tallentamiseen ja esittämiseen näyttelyissään. Vuosien varrella kokoelmiin on tallennettu tuhansia matkamuistoesineitä, tarroja, postikortteja ja pienpainatteita. Ne on nähty kiinnostavana mutta samalla vaikeasti määriteltävänä aineistona. Monet kysymykset liittyvät matkamuistoihin kuten niiden valmistukseen, käyttöön ja kulttuuriseen sensitiivisyyteen.

Lapin maakuntamuseo piti aineistokokonaisuuttaan hedelmällisenä laajempaan tutkimukseen, mikä erilaisten keskustelujen kautta johti yhteistyöhön Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kanssa. Niinpä järjestettiin konferenssi, jossa kansainvälinen ja kotimainen tutkimus sekä tutkijat kohtasivat pandemian takia etänä. Huolimatta etä-

yhteyksistä konferenssi oli onnistunut ja yhteistyön toivottiin jatkuvan matkamuistotutkimuksen puitteissa.

Matkamuistot herättävät ajatuksia, kysymyksiä ja muistoja, myös meissä toimittajissa

Lapin maakuntamuseon johtaja Hanna Kyläniemi pohtii lappilaisia matkamuistoja suhteessa niiden museaalisen merkitykseen. Erityisesti Lapin matkamuistoihin liittyy monimutkainen kulttuurisen omimisen teema, jonka käsittely on syystäkin noussut vahvasti esille viime vuosikymmeninä. Museokokoelmissa tämä teema on erityisen vahvasti läsnä, sillä Lapin matkamuistoteollisuudessa yksi näkyvimpiä aiheita on saamelainen kulttuuri ja sen hyödyntäminen tavalla tai toisella. Usein hyödyntäminen ja taloudellinen hyötyminen ovat olleet saamelaisia loukkaavia. Mutta silti kulttuurinen omiminen ei aina ole itsestään selvä näkökulma. Lapin-matkailun alusta saakka myös saamelaiset käsityöläiset ovat valmistaneet myyntiin monenlaisia esineitä, jotka ovat voineet olla arkisia käyttötavaroita, tekstiilejä tai pieniä koriste-esineitä. Jos näille esineille on yhä tallessa tarkat kontekstitiedot, voidaan asiat tunnistaa ja määritellä myös museokokoelmissa. Jos tarkkoja tietoja ei enää ole saatavissa herää lukuisia kysymyksiä. Miten asia määritellään, ja kuka sen määrittelee? Keskustellaanko ilmiön suhteen ensisijaisesti valmistajista, myyjistä vai käyttäjistä? Nykypäivänä yhtenä kiinnostavana piirteenä kulttuuriseen sensitiivisyyteen liittyen on nähtävissä, että matkailijat eivät välttämättä uskalla ostaa saamelaisten käsityöläisten valmistamia esineitä, koska kokevat, että heillä ei ole oikeutta käyttää niitä. Mitä tämä tarkoittaa matkamuistoiksi esineitä valmistavan käsityöläisen näkökulmasta, joka elättää itsensä tällä elinkeinolla?

Tekstiilialan professori Heidi Pietarinen miettii, miten suomenkielinen matkamuisto-sana kuvaa matkasta muistona olevaa esinettä, tai matkalta mieleen jäänyttä elämystä ja miten se muistuttaa matkamuistoon herkästi liittyvistä (im)materiaalisista, moniaistisista, sosiaalisista ja kulttuurisesti kestäväan kehitykseen liittyvistä ominaisuuksista. Myös tuliainen voi olla matkalta tuotu tai vieraaksi tulijan tuoma lahja, tuominen. Osa pitää näitä matkamuistoja tai tuliaisia turhanpäiväisenä kitsinä. Toiselle luontokappaleista ja massatuotetuista turistiesineistä koottujen vitriinien sisällöt ovat merkittävä matkamuistokokoelma. Huolellisesti asetetut esineet muodostavat harvinaisen, arvokkaan, epätavallisten esineiden ja tarinoiden kokonaisuuden, nykyaikaisen kuriositeettikabinetin. Vaikka kuriositeettikabinetin merkitys ja esitystapa kuvaavat monella tapaa mennyttä aikaa, ne ovat edelleen kiehtovia. Ensisijaisesti ne houkuttelevat jakamaan tarinoita perheen, ystävien ja sukulaisten kanssa. Oma kuriositeettikabinetini on setäni Joensuun kotitalossa, jonka huoneiden sisustustekstiileistä ja -esineistä valtaosa on hänen aikaisemmasta Namibian kodistaan. Jokaiseen esineeseen liittyy setäni kertoma tarina, jonka vain me kuulijat muistamme.

Taidehistorian professori ja pitkänmatkan kävelijä Tuija Hautala-Hirvioja vaelsi ensimmäisen kerran lokakuussa 2010 yli 100 km:n pätkän Santiago de Compostelan pyhiinvaellusreittiä. Sen jälkeen kävelyharrastus on jatkunut aktiivisena parhaimmillaan kaksi reis-

sua vuodessa. Kävelijän reppu ei saa painaa liikaa, joten vuosien myötä sisältö on tiivistynyt ja repun paino laskenut kahdeksaan kiloon. Matkalta mukaan tuotavan muiston on oltava kevyt ja pieni. Useimmiten muistot ovatkin kuvina omassa kännykässä. Kymmenisen vuotta sitten tapahtunut muutto pienempään asuntoon laittoi miettimään tavaroiden paljoutta, joukossa oli paljon tuliaisena saatuja tai itse hankittuja matkamuiستoja. Tuntui, ettei oltu ihan kestävän kehityksen linjoilla ja mieleeni tuli Victor Papanekin vuonna 1973 julkaisema kirja *Turhaa vai tarpeellista?* Kävelymatkoilla haluaisi toki tukea paikallisia muutenkin kuin vain ruokailu- ja majoituspalveluita käyttäen. Olisikohan mahdollista kehittää paikalliseen tarinaperinteeseen tai musiikkiin pohjautuvia immateriaalisia matkamuiستoja, jotka eivät lisäisi tavaramäärää?

Muotoilun historian ja materiaalisen kulttuurin tutkija FT Maija Mäkikalli lähti tutkimaan Lapin matkailussa keskeisen jouluturismin historiaa ja siihen liittyviä matkamuiستoesineitä Lapin maakuntamuseon kokoelmissa. Vaikka joulunvietolla on pitkät kulttuuriset traditionsa, voidaan ajatella, että jouluturismi Lapissa juontaa eräänlaisesta matkamuiستosta tai tulaiaisesta itsekin. Tärkeänä sysäyksenä sille oli mediapersoona Niilo Tarvajärven vierailu vuonna 1959 Disneylandissa Yhdysvalloissa, ja siellä herännyt ajatus Joulupukin maasta Suomen Lapissa. Museon kokoelmissa on monenlaisia jouluaiheisia turismiin liittyviä esineitä Joulumaa-aiheisista palapeleistä muovikasseihin ja jääkaappimagneetteihin. Kokoelman äärellä huomaa, että kyseiset matkamuiستoesineet kiinnittyvät moniaineksisiin kulttuurisiin konteksteihin – niin ajallisesti kuin paikallisestikin – läheltä ja kaukaa.

Lyhyt katsaus Matkailututkimus-lehden artikkeleihin

Kuvataidekasvatuksen opiskelija Matti-Pekka Karikko osallistui *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object* -konferenssiin ja seurasi kaikki asiantuntijaesitelmät ja yhdeksän alustusta. Hän luo artikkelissaan moninäkökulmaisen katsauksen seuraamiinsa esitelmiin. Konferenssin pääpuhuja professori (Cultural Policy and Tourism) Michael Hitchcock pohtii matkamuiستo -käsitteen lähtökoh-tia *Souvenirs: How They May Be or May Not Be Understood* -artikkelissaan. *Oxford English Dictionary of Historical Principles* -sanakirjan (1973) mukaan souvenir -sana tuli englannin kieleen vuonna 1775 ranskasta tarkoittaen muistia. Lisäksi se liittyy sanojen muistomerkki (*a token of remembrance*) ja muistoesine (*keepsake*) merkityksiin (1778). Entä millaisessa matkamuiستojen maailmassa elämme nykyään? Japanissa matkamuiستo, *omiyage*, yhdistetään tietyn alueen esineisiin, joiden tuominen matkoilta perheelle ja työtovereille on huolellisesti harkittu velvollisuus. Myös Filippiineillä *pasalubong* -lahjoja annetaan ystäville, perheenjäsenille ja kollegoille.

Moderni matkamuiستokulttuuri alkoi kehittyä matkustamisen yleistyessä uuden ajan alussa. Historiantutkija Saara Penttisen *Mikrokosmoksessa matkaajat, omakohtainen kokemus 1600-luvun englantilaisissa kurioositeettikokoelmissa* -artikkelissa tarkastelemat kurioositeettikabinetit syntyivät tässä kontekstissa ja olivat suosittuja 1600- ja 1700-luvuilla. Poikkeuksellisia esineitä sisältäneiden kokoelmien ajateltiin ilmentävän luomakunnan ih-

meellisyyttä, “maailmaa pienoiskoossa”. Penttinen pohtii, keitä kokoelmien keräilijät olivat ja tarkastelee erityisesti englantilaista Tradescantien kuriositeettikokoelmaa ja sen katalogia vuodelta 1656. Penttinen analysoi kokoelman omakohtaisuutta ja paikantaa katalogien sisältämien paikkatietojen avulla keräilijän matkakohteita.

Artikkelissaan *Memories from Spain. The Finnish Painter Albert Edelfelt's (1854-1905) Travel Picture as Souvenirs* Marie-Sofie Lundström keskittyy analysoimaan suomalaisen taidemaalarin Albert Edelfeltin kahta maalausta, jotka liittyvät taiteilijan kuuden viikon matkaan Espanjaan vuonna 1881. Lundströmin mukaan matkustava taiteilija voidaan samaistaa turistiin, ja Edelfeltin maalauksia voi tarkastella matkamuuistoina. Artikkelin tavoitteena on selvittää, miten taiteilijan matkakokemukset liittyvät ja näkyvät hänen kahdessa maalauksessaan. Tutkimuksen ytimessä ovat teosten nimet, jotka viittaavat muistiin ja ankkuroivat kuvat aikaan ja paikkaan. Lundström päätyy näkemykseen, että semioottinen analyysi syventää tulkintaa. Onhan matkamuuisto merkki jo itsestään, ja kuten Edelfeltin maalauksissa kirjoitukset tuovat tulkintaan oman lisänsä. Yhdessä metonymian aiheen kanssa kuvat voidaan tulkita semioottisesti totuus- tai aitousmerkkinä, mikä lisää taidehistoriallisen analyysin syvyyttä ja ymmärrystä matkailukokemuksesta sekä matkamuuistosta laajemmassa yhteydessä.

Carys Wilkins tutkii *Holidaying behind the Iron Curtain: the material culture of tourism in Cold War Western Europe* –artikkelissaan Skotlannin kansallismuseon kokoelmissa olevaa aineistoa. Eileen Crowfordin (1913 - 1990) kokoelma sisältää erilaisia matkamuuistoja, postikortteja ja matkaesitteitä, mutta myös matkoihin liittyneitä asiakirjoja. Aineiston laajuudesta johtuen sen perusteella on mahdollista tutkia tarkemmin matkojen ja erityisesti matkoilla kerättyjen matkamuuistojen koko kontekstia sekä pyrkiä ymmärtämään yksilön tekemiä valintoja ja niiden merkityksiä. Artikkelissa keskitytään erityisesti hänen kolmeen matkaansa: kaksiviikkoiseen ryhmämatkaan Itä-Saksaan vuonna 1955 ja kahteen ryhmämatkaan Neuvostoliittoon vuosina 1973 ja 1978. Wilkins pyrkii hahmottaa artikkelissaan laajempaa kontekstia ja merkityksiä niiden skotlantilaisten matkanjärjestäjien toiminnalle, jotka kylmän sodan vuosina järjestivät matkoja Itä-Eurooppaan. Eileen Crowfordilla on ollut aineiston perusteella selkeät kiinnostuksen kohteet matkamuuistoesineissä, jotka ovat yleensä koruja, rintamerkkejä, postikortteja, paikallisia käsitöitä tai esitteitä - yleensä ottaen pieniä, edullisia ja helposti kuljetettavia esineitä.